

Sveriges ställningstagande kring orsaken till Dag Hammarskjölds död

Interpellationsdebatt den 10 september 2020

Anf 115. Utrikesminister Ann Linde (S)

Herr talman! Gudrun Brunegård har frågat mig om jag ser någon anledning att genom en oberoende undersökning bringa klarhet i varför Sverige fram till nu har valt att i sin förklaring av orsak till tragedin i Ndola lägga skulden på den förolyckade svenska piloten, och om jag har för avsikt att med grundval i Mossbergs rapport ompröva den hittillsvarande svenska hållningen och öppna för möjligheten till externa orsaker bakom kraschen.

Jag välkomnar chansen som detta innebär att få förtydliga den här regeringens hållning i frågan om Dag Hammarskjölds död och de övriga personerna ombord på flygplanet Albertina.

Låt mig slå fast att de två frågor Gudrun Brunegård ställer är baserade på felaktiga antaganden. Alltsedan 2014 har regeringen agerat för att få klarhet och därmed sedan dess intagit hållningen att en attack eller ett hot kan vara möjliga orsaker till kraschen.

Jag vill samtidigt tacka Gudrun Brunegård för att hon lyfter frågan om omständigheterna kring Dag Hammarskjölds död. Jag välkomnar att det fortsätter att finnas ett stort intresse för frågan. För regeringen är det högt prioriterat att ärendet fortsätter att utredas.

Sedan 2014, då den dåvarande oberoende utredningskommissionen fastslog att det framkommit nya bevis, har regeringen konsekvent drivit på för att vända på alla stenar och för att FN ska utreda dödsorsaken vidare. Alltsedan dess har regeringen många gånger uttalat att andra skäl än pilotfel kan vara minst lika sannolika.

Det är därför fel att tala om någon helomvändning på senare tid. Tvärtom har regeringen varit pådrivande för att skapa klarhet och för att möjligheten att en attack orsakade kraschen ska prövas noga. Detta har skett genom ett antal resolutioner som tillkommit på svenskt initiativ, som framförhandlats av Sverige i FN:s generalförsamling och som resulterat i att generalsekreteraren har utsett en oberoende utredare med ett brett mandat att utreda saken vidare.

Under utredningens gång har Sverige vid flera tillfällen givit vårt stöd till utredarens slutsatser och tydliggjort vår linje i ett flertal pressuttalanden om att utredningen måste fortsätta framåt. Det är sannolikt att det finns mer information som kan föra ärendet framåt. Regeringen har också förklarat att de slutsatser den nuvarande utredaren Mohamed Chande Othman dragit om att det är rimligt att tro att en attack eller ett hot förorsakade kraschen bör tas på största allvar.

Regeringens nuvarande hållning är alltså inte att den ställer sig bakom slutsatsen att ett pilotfel skulle vara orsaken till flygkraschen - tvärtom.

I samband med 2017 års resolution uppdrogs medlemsstaterna att utse särskilda utredare att inrapportera från de nationella arkiven. Mathias Mossberg utsågs av regeringen för att genomföra detta arbete. Mossberg fick även i tilläggsuppdrag att författa en rapport om sina erfarenheter av utredningsuppdraget och samtidigt belysa Sveriges hantering av ärendet. Vi bad Mossberg att ta på sig detta tilläggsuppdrag just för att få veta om ytterligare information rörande den tidigare svenska hanteringen av frågan stod att finna i svenska arkiv. Denna rapport, liksom Mathias Mossbergs övriga rapportering, var omsorgsfullt genomförd.

Vi ifrågasätter inte de indicier som Brunegård refererar till i Mossbergs rapport kring de så kallade omsvängningarna i Sveriges ställningstagande under åren 1961-1962 och 1992-1993.

Jag kan också konstatera att denna fråga tidigare har utretts av dåvarande ambassadör Bengt Rösiö med en rapport som utkom 1993. Hans slutsatser sammanfaller inte med Mossbergs eller FN-utredarens. Vidare kan det vara värt att notera att den dåvarande borgerliga regeringen före regeringsskiftet 2014 valde att inte agera för att få klarhet, till exempel genom en internationell FN-utredning baserad på de nya uppgifterna.

Som Mathias Mossberg konstaterade i sin rapport står sannolikt inte ytterligare information eller spår att finna i de svenska arkiven. För regeringens vidkommande förefaller det således finnas ett begränsat underlag för att genomföra en undersökning av det slag som Brunegård föreslår.

Regeringen har varit noga med att på ett transparent vis redogöra för slutsatserna från Mathias Mossbergs arbete. Bland annat bjöd vi in anhöriga, intresserade, forskare och privatspanare till ett seminarium på UD efter att uppdraget avslutades.

Vår främsta prioritering är att fortsätta att fokusera på att ge stöd till den FN-ledda utredningen. Regeringen har lyft frågan både nationellt och internationellt och haft nära kontakter med familjerna till flygplansbesättningen och andra intressenter. Vi är särskilt måna om att de anhöriga till dem som tragiskt förolyckades i Ndola för snart 60 år sedan ska få så många svar som möjligt.

Anf 116. Gudrun Brunegård (KD)

Herr talman! Jag vill tacka utrikesministern för detta förtydligande från regeringen när det gäller hållningen omkring den tragiska flygkatasstrofen, då Dag Hammarskjöld och övriga passagerare och besättningen ombord på Albertina omkom.

Svenska folket, och framför allt de förolyckades familjer, har rätt att så här 60 år efter händelsen få veta sanningen om vad som hände, och varför.

Det är intressant att regeringen anser att man sedan 2014 har intagit hållningen att en attack eller ett hot kan vara möjliga orsaker till kraschen, men varje fråga som avhandlas i FN:s generalförsamling når inte alltid fram till den svenska befolkningen. Det är heller

inte allom givet att kunna uttolka indirekta budskap som att det faktum att man vill undersöka nytillkomna vittnesuppgifter innebär att man har bytt position.

Därför är det välkommet att utrikesministern nu så här tydligt här i Sveriges riksdag talar klarspråk om regeringens vilja att klarlägga den verkliga orsaken till flyghaveriet. Det är bra att Sveriges regering stöder det arbete som utförs av den av FN:s generalsekreterare utsedde oberoende utredaren Mohamed Chande Othman.

Det var därför ett viktigt beslut att utse förre ambassadören Mathias Mossberg till uppdraget att genomsöka svenska arkiv efter de pusselbitar som står att finna där, som kan bidra till en bättre helhetsbild av det som hände.

Under årens lopp har även andra viktiga dokument och minnesanteckningar kommit fram från privata arkiv. Ett sådant exempel är de noteringar som major Olle Ljungkvist från Hultsfred gjort. Han var i FN:s tjänst i Kongo vid tidpunkten och var den som stängde flygplansdörren på Albertina innan hon lyfte på den ödesdigra färden från Léopoldville till Ndola. Dokumentet förvarades något tjugotal år på släkten Hammarskjölds sätesgård Tuna gård utanför Vimmerby. Det översändes och levererades till Othman och hann fram före hans rapport 2019.

Med största sannolikhet finns liknande ögonvittnesrapporter i privata arkiv bland svenska FN-veteraner och hos företag - svenska och utländska - som var verksamma i eller hade kontakter med gruvnäringen i Katanga och Nordrhodesia. Allt sådant kan vara betydelsefulla små pusselbitar som tillsammans kan bidra till att bringa klarhet i händelserna.

Men vem har ansvaret för att efterlysa sådana? Och vart ska de skickas om man hittar något som kan vara av intresse? FN:s oberoende utredare, domare Othman, kan inte svenska, och Mathias Mossbergs uppdrag är avslutat. Om domare Othman behöver ställa följdfrågor eller begära in ytterligare upplysningar, vem ska han då vända sig till? Har regeringen utsett någon ny kontaktperson för underhandskontakter med FN:s utredare domare Othman, och i så fall vem?

Detta är viktiga frågor, som jag förutsätter att utrikesministern har svar på.

Anf 117. Utrikesminister Ann Linde (S):

Herr talman! Den 7 oktober 2019 släpptes den senaste rapporten från Othman. Den bekräftar de slutsatser som tidigare dragits, det vill säga att det verkar rimligt att en attack eller ett hot kan ha förorsakat kraschen i Ndola i september 1961. Utredaren konstaterar samtidigt att mer arbete behöver göras och att ett antal medlemsstater ännu inte inkommit med fullgod information. Enligt utredaren rör det sig främst om USA, Storbritannien, Ryssland och Sydafrika. Sverige omnämns som ett av de länder som rapporterat exemplariskt och samarbetat till fullo med den oberoende utredaren.

Jag och andra regeringsföreträdare tar regelbundet upp frågan i kontakten med andra länder som är särskilt relevanta för att komma vidare i processen liksom i samtal med FN:s företrädare.

FN-utredarens senaste rapport landade i rekommendationer om att den oberoende utredaren bör få mandat att fortsätta utredningen, att nyckelmedlemsstater ska ges i uppdrag att på nytt ge eller förlänga pågående uppdrag samt att slutsatser bör kunna dras av utredaren om huruvida medlemsstaterna följt den process som lagts fram i resolutionen och vilka konsekvenserna blivit om så inte är fallet.

I ljuset av detta tog regeringen återigen initiativ till en ny generalförsamlingsresolution, som antogs enhälligt så sent som den 27 december 2019 och som förlängde utredarens uppdrag. Mohamed Chande Othman har därmed ett mandat att fortsätta utredningen.

Från regeringens sida fortsätter vi att följa detta arbete noga och bidrar bland annat med kontakter och tekniskt stöd när sådant är påkallat. Regeringen har också strävat efter öppenhet och transparens i vårt arbete med frågan. Bland annat har regeringsföreträdare deltagit i intervjuer, och ett antal pressuttalanden har gjorts sedan 2014, särskilt i samband med antagandet av en ny resolution.

När Mathias Mossberg avslutade sitt uppdrag bjöd vi in anhöriga, intresserade, forskare och privatspanare till ett seminarium på UD, där utredningsarbetet och dess slutsatser beskrevs i detalj.

Regeringen har även en nära och frekvent dialog med de anhöriga till dem som så tragiskt förolyckades i Ndola för snart 60 år sedan.

Anf 118. Gudrun Brunegård (KD)

Fru talman! Jag vill tacka utrikesministern för svaret. Men frågan kvarstår: Finns det någon namngiven kontaktperson på UD som håller i kontakterna med Othman nu när Mossbergs uppdrag är avslutat? Det vore intressant att få veta.

Låt mig få ta upp en annan tråd, den om en oberoende utredning av de svenska regeringarnas hantering av frågan. Vilka diplomatiska och eller kommersiella hänsyn låg bakom den svenska svängningen om orsaken till flygkraschen?

Detta är en gåta efter den öppet kritiska inställningen till det sätt som rhodesierna bedrev utredningarna på och som föranledde statsminister Tage Erlander att i riksdagen deklarerade att den Rudholmska arbetsgruppen skulle kritiskt granska alla uppgifter som kom fram. Som Mathias Mossberg sedan uttrycker det: När arbetsgruppen i maj 1962 levererade sin rapport hade den omformulerat och begränsat sitt mandat. Det var inte längre fråga om att granska och utvärdera, än mindre att kritiskt granska den.

Den Rudholmska arbetsgruppen lade i stället sin slutsats nära den nordrhodesiska om pilotfel. De kritiska rapporterna från Luftfartsverket och Rikskriminalen, som kunde motsäga detta, hemligstämplades. Varför?

Utrikesministern avvisar behovet av att utreda detta med argumentet att det "står sannolikt inte ytterligare information eller spår att finna i de svenska arkiven". Men

bland de uppgifter som finns kan mycket väl finnas tillräckligt många pusselbitar för att bilden ska klarna. Mathias Mossberg konstaterar dock att det i den utredning som han gjorde då inte var hans uppdrag att undersöka detta. Han skriver: Ovan har vissa aspekter av svenska myndigheters handhavande av frågan belysts. Därvid har frågor uppkommit om bakgrunden till de svenska ställningstagandena genom åren. Dessa frågor förtjänar att ytterligare diskuteras. Men uppdraget här är inte att göra en fullständig utvärdering av den svenska hanteringen av frågan utan enbart att belysa viktigare aspekter härav. Det har inom denna utrednings ram inte varit möjligt att närmare bestämma vari dessa oklarheter och diskrepanser har sin grund. Avslutningsvis kan det vara motiverat att erinra om FN:s uppmaning till medlemsstaterna att göra all relevant dokumentation i ärendet tillgänglig och upphäva eventuell sekretess. Det är inte mycket i svenska arkiv som fortfarande är hemligstämplat i denna fråga. Med tanke på den tid som förflutit sedan händelserna i Ndola 1961 finns inte längre rimliga motiv för att behålla sekretess för material som är relevant för frågan.

Det finns alltså fortfarande hemligstämplat material 59 år efter händelsen. Varför fick inte Mossberg tillgång till detta? Är utrikesministern beredd att nu släppa sekretessen för att ge ytterligare pusselbitar om vilka hänsyn Sveriges dåvarande regering uppenbarligen såg sig nödsakad att ta när man slutade att kritiskt granska och i stället anpassade sig efter den nordrhodesiska kolonialmaktens intressen? Eller var det andra intressen som vägde tyngre än den sanning som en lång rad ögonvittnen berättade om med förföljande flygplan och kraftiga ljussken i planets färdriktning?

Detta är Sveriges egen angelägenhet, det är svensk historia. Det kan vi väl inte begära att FN:s utredare ska ta tag i. Hans uppdrag är att utreda omständigheter och orsak till den ödesdigra kraschen.

Frågan är om utrikesministern vill medverka och driva på för att sanningen ska bli känd om vilka drivkrafter som påverkade Sveriges agerande för snart 60 år sedan och i början på 1990-talet.

Anf 119. Utrikesminister Ann Linde

Fru talman! Till skillnad från den förra borgerliga regeringen är ju det som vi har gjort hela tiden sedan vi tillträdde 2014 att försöka få fram sanningen.

Jag vidhåller att regeringen tog ett konsekvensbeslut när nya bevis kom fram. Och det var självklart att driva på för att återupprätta utredningen kring flygkraschen som ledde till Dag Hammarskjölds och besättningens död ombord på Albertina.

Regeringen har som sagt sedan dess vid upprepade tillfällen givit vårt stöd till de slutsatser som FN:s oberoende utredare har kommit fram till och som skiljer sig från slutsatserna i den ursprungliga rhodesiska utredningen.

Vad gäller en undersökning av det svenska handhavandet av de svenska utredningar som förekommit under åren har vi genom Mathias Mossbergs rapport och andra källor tagit del av det som beskrivs som svängningar i regeringens hållning. Regeringen

ifrågasätter inte detta men kan inte redogöra för eller bekräfta orsakerna till detta. Givet de omständigheter som förelåg vid tidpunkten för Dag Hammarskjölds död går det inte att utesluta att diplomatiska och realpolitiska hänsyn vid denna tidpunkt skulle kunna vara en förklaring.

Vi kommer att fortsätta följa detta noga. Vår närmaste prioritering kommer att vara att ge stöd till den FN-ledda utredningen. De länder som fortfarande inte fullgjort sin rapportering behöver göra det, och tillgång till de stängda arkiven behöver ges.

Som Mathias Mossberg konstaterade i sin rapport står det sannolikt inte ytterligare information eller spår att finna i de svenska arkiven. För regeringens vidkommande förefaller det således finnas ett begränsat underlag för att genomföra en undersökning av det slag som Brunegård föreslår.

Regeringen har varit noga med att på ett transparent sätt redogöra för slutsatserna i Mathias Mossbergs arbete. Och som jag har påpekat tidigare har vi bjudit in anhängliga, intresserade, forskare och privatspanare till ett seminarium för att diskutera och komma med sina synpunkter efter det att Mossbergs arbete har avslutats.

Vår främsta prioritering är att fortsätta fokusera på att ge stöd till den FN-ledda utredningen. Regeringen har lyft frågan både nationellt och internationellt och har haft nära kontakter med familjerna, flygplansbesättningen och andra intressenter. Vi är särskilt måna om att de anhöriga till dem som tragiskt förolyckades i Ndola för snart 60 år sedan ska få så många svar som bara är möjligt.

Anf 120. Gudrun Brunegård (KD)

Fru talman! Tack så här långt, fru utrikesminister!

Vi har uppenbarligen, som Mossberg påtalar, fortfarande sekretessbelagda handlingar i Sverige som skulle kunna bringa ljus över vad som egentligen föranledde de diplomatiska avvägningar som Sverige gjorde. Det förvånar mig om inte utrikesministern ser att det skulle kunna finnas ett stort historiskt intresse av att kartlägga detta och gå till botten med det.

I min argumentation för behovet av en oberoende arbetsgrupp som undersöker de svenska regeringarnas hantering 1961-1962 och 1992-1993 av frågan om Dag Hammarskjölds död vill jag lyfta in ytterligare aspekter.

Det finns alltså fortfarande svenska sekretessbelagda handlingar i ärendet, trots att Sverige genom FN-resolutioner uppmanat andra länder att öppna sina arkiv. Varför har inte hemligstämpeln upphävts för dessa? Borde inte Sverige gå före med gott exempel och dra fram vår egen byk i ljuset, om det nu finns någon sådan? Vi borde tåla att hantera den efter 60 år.

Även om vi nu otåligt väntar på att briter, belgare, fransmän, amerikaner, kongoleser och zambier ska ställa sina arkiv och hemligstämplade handlingar till domare Othmans förfogande finns det ju andra intressanta rapporter som ger viktiga pusselbitar för det

svenska agerandet, bland annat norska. Norge var ju både med i Nato och hade FN-trupper i Kongo, och där släpptes hemligstämpeln för några år sedan.

När ministern säger att det inte finns mer att hämta i svenska arkiv skulle en oberoende arbetsgrupp med historisk och juridisk expertis säkert kunna komplettera bilden med hjälp av sådant som finns på andra sidan Kölen och i andra länder.

Jag vidhåller att det är Sveriges ansvar att utreda de svenska regeringarnas agerande i frågan, inte FN:s, för en kort historieberivning (ska vara "korrekt historieskrivning", GB anm) skull.

Anf 121 Utrikesminister Ann Linde (S)

Fru talman! Jag sätter stort värde på Gudrun Brunegårds engagemang i denna fråga. Vi delar samma mål och förhoppningar om att komma närmare sanningen om vad som hände i Ndola för snart 60 år sedan.

Givet den internationella dimensionen av händelsen, det stora offentliga intresset och vikten av att de anhöriga ska få ytterligare svar fortsätter regeringen att vara mycket angelägen om att Hammarskjöldsärendet ska följas upp på ett adekvat sätt.

Vi har samtidigt realistiska förväntningar. Det vi kan kräva är att FN och alla dess medlemsstater gör allt som kan göras för att utröna vad som faktiskt hände med flyg SE-BDY. Det är vi skyldiga familjerna till dem som gick bort för snart 60 år sedan, FN som organisation och alla dem som i dag arbetar i Dag Hammarskjölds anda.

Låt mig avsluta med en hyllning till Dag Hammarskjöld, hans liv och hans gärning. Som Sveriges enda generalsekreterare i Förenta nationerna har han som få andra svenskar lämnat ett avtryck på internationell diplomati.

Interpellationsdebatten var härmed avslutad.